

Ari Páll Kristinsson, Sigrún Steingrímisdóttir, Birgitta Guðmundsdóttir & Olga M. Cilia **(U)forståelige love, domme og digital formidling**

Islandske love er tilgængelige online på Altingets hjemmeside. Borgerne bruger dog ofte søgemaskiner for at finde frem til loven i stedet for at søge direkte på websitet. Domme fra de islandske domstole er ligeledes tilgængelige på internettet. God teknik er dog ikke tilstrækkeligt hvis domme og lovtekster skal forstås. Sprog, tekstbygning og fremstilling skal være sådan at personer uden juridisk baggrund kan forstå lovteksten og dommens resultat. I 2016 blev en kvalitativ pilotundersøgelse foretaget med det formål at finde ud af hvad almenheden mener om lovtekster, og hvor godt de forstår dem (Guðmundsdóttir & Cilia 2016). Resultaterne viser bl.a. at deltagerne havde problemer med at forstå lovtekster, og at de havde lave forventninger til lovteksternes forståelighed. Det viste sig dog også at teksterne var nemmere at forstå end deltagerne havde regnet med. Denne pilotundersøgelse er et første forsøg på at undersøge forståelsen af islandske lovtekster.

Indledning

Digitalisering vs. papirdokumenter

Administrationen på Island er i stigende grad digitaliseret, og brugen af papirdokumenter formindskes samtidigt. Digitale devices, herunder smartphones, tablets m.m., bruges overalt i arbejds- og privatlivet. Ifølge *Internet Live Stats* (2017) er Island den største forbruger per capita af internet i hele verden: 100 % af befolkningen bruger internettet, mens Norge fx ligger på 98 %. Det er i teorien muligt at bruge computere, digitale filer og hjemmesider i endnu større udstrækning, fx indenfor alle administrationsområder på Island. Om dette vil forbedre sprogbrugen, fremstillingen og forståeligheden af myndighedernes tekster, er dog en anden sag.

Love og domme fra islandske myndigheder er let tilgængelige på internettet

Alle islandske love er meget let tilgængelige via Altingets (det islandske folketings) hjemmeside, www.althingi.is. Altingets hjemmeside anses for at være et forbillede hvad angår tilgængelighed. Det er nemlig meget nemt at finde frem til love, lovforslag og diskussioner i Altinget på denne side, og hjemmesiden har også mange forskellige søgemuligheder. Det er også muligt at finde resultater fra Altingets hjemmeside gennem Google-søgninger, men her er der dog ingen garanti for at det er den nyeste version af loven der dukker op.

I 1999 begyndte Højesteret at offentliggøre sine domme digitalt, og senere fulgte Reykjavik Byret efter. Korrekturlæsning foregik fra da af på skærmen, og dokumenterne blev rettet med "track changes". Reykjavik Byret åbnede sin hjemmeside i 2005, og siden da er de digitale dokumenter blevet offentliggjort på internettet. Det var dog først i 2016 at det blev obligatorisk at offentliggøre domme digitalt, med visse undtagelser. Domstolenes råd bestemmer hvilke domme der ikke skal offentliggøres, samt i hvilke domme der ikke skal opgives navne. Dette gælder særlig følsomme sager. I øvrigt skal det siges at man ikke kan finde dommene via Google men er nødt til at gå ind på domstolenes hjemmeside.

Let tilgængelige lovtekster kræver forståeligt sprog

Det islandske lovsprog har ældgamle tekster som forbilleder, og en del af den nuværende lovgivning blev faktisk skrevet ned i 1200- og 1300-tallet. Udfordringen i dag er at formidle disse tekster til almenheden, blandt andet gennem brugen af digitale midler. Folk stiller imidlertid også større krav til forståeligt sprog, når dokumenterne er så lettilgængelige, som de nu er, og spørgsmålet er om sproget er klart og forståeligt.

På Island er der et lovmæssigt krav om klar sprogbrug hos myndighederne. I 2011 vedtog det islandske folketing (Altinget) en sproglov om det islandske sprogs og det islandske tegnsprogs status (*Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls* 2011, nr. 62/2011). Der hedder i paragraf nr. 10 at sproget i staten og hos kommunerne bør være *vandað, einfalt og skýrt*, dvs. 'godt', 'enkelt' og 'klart' [vores oversættelse].

Det islandske statsministerium har udgivet vejledninger om hvordan lovtekster bør skrives (*Handbók um undirbúning og frágang lagafrumvarpa* 2007). Der fremhæver man at teksterne bør være klare og letforståelige. Dette er selvsagt vigtigt, men man må være opmærksom på at der muligvis er forskel på hvad der anses som "tydeligt" af en jurist, og hvad der virker "tydeligt" for folk uden juridisk skoling.

To modstridende påstande om det islandske sprog – letforståeligt eller kompliceret?

I den almindelige sprogdiskurs på Island finder man anekdoter og påstande om "uforståelige" juridiske tekster (jf. Kristinsson 2014). Lidt paradoksalt findes der også det

modsatte, nemlig en udbredt påstand om at det islandske sprog i sig selv er et redskab der gør det let at kommunikere klart og uden fremmede gloser i den faglige sprogbrug.

Vi er i denne artikel interesserede i at finde ud af hvilken af de to påstande der er rigtig. Selvfølgelig anerkender vi også muligheden for at de begge kan gælde.

En pilotundersøgelse af brugernes forståelse af love

Den pilotundersøgelse som denne artikel bygger på, er den første af sin slags på Island. På en klarsprogskonference i Oslo i 2015 blev sprogkonsulent fra Reykjavik Byret, Sigrún Steingrimsdóttir, inspireret af norske foredragsholdere (Eriksen et al. 2016) som fortalte om et projekt udført i NTNU i Trondheim om forståeligt lovsprog (jf. også Vatn et al. 2015). I 2016 gik vi i gang med et projekt med støtte fra Studenternes Nyskabelsesfond. Før 2016 var der ikke lavet nogen egentlig forskning i forståelsen af islandske myndighedstekster (Guðmundsdóttir & Cilia 2016, jf. nedenfor).

Formålet med pilotundersøgelsen var at finde ud af om islandske lovtekster er indviklede og svære at forstå for almindelige borgere – og i hvor høj grad det er tilfældet. Forskningsspørgsmålet er en del af projektets overordnede formål der er at undersøge hvordan man kan forbedre formidlingen af information til borgere – ikke mindst digitalt.

Kvalitativ pilotundersøgelse 2016

Undersøgellesdesign

En mindre pilotundersøgelse blev udført i 2016 af de universitetsstuderende Birgitta Guðmundsdóttir (lingvistik) og Olga M. Cilia (jura) med hjælp fra Ari Páll Kristinsson og Sigrún Steingrimsdóttir (lingvister) og rådgivere fra Islands Universitets Sociologiske Fakultet.

Forskningsspørgsmålene for pilotundersøgelsen hænger i et vist omfang sammen med lovparagraffen på side 26. Forskningsspørgsmålene drejer sig om i hvilket omfang almindelige borgere forstår loven, hvor godt og på hvilken måde loven forstås, og om borgerne tror de forstår deres rettigheder på grundlag af lovteksterne.

Der var 17 deltagere i undersøgelsen. De var alle universitetsstuderende, dog deltog ingen jurastuderende. Alle deltagerne havde islandsk som modersmål. Det er klart at deltagerne repræsenterer en bestemt befolkningsgruppe, og at deres svar ikke uden videre kan overføres til hele den islandske befolkning. Bl.a. af den grund synes vi det er vigtigt at videreføre projektet ved at inddrage en større og mere alsidig deltagergruppe.

Forskerne (Birgitta Guðmundsdóttir og Olga M. Cilia) brugte kvalitative metoder i undersøgelsen, som blev udført i form af interviews. Forståelsen af lovteksterne blev undersøgt ved brug af spørgsmål og svar om lovteksternes indhold.

Forskerne viste lovteksterne til deltagerne, lod dem læse dem igennem og stillede derefter spørgsmål om teksterne med det formål at få et indblik i deltageres forståelse

af dem. Teksterne bestod af udvalgte paragraffer fra børneloven og arveloven. Arveloven blev inddraget fordi den har betydning for alle medlemmer af samfundet; det er en lov som man med stor sandsynlighed bliver nødt til at studere af private årsager på et tidspunkt i sit liv. Børneloven blev valgt fordi den også er vigtig for mange i og med at den handler om begivenheder som forekommer for mange mennesker. Det bør nævnes at de to love er skrevet på forskellige tidspunkter (arveloven i sin nuværende form er fra 1962 mens børneloven er meget yngre, nemlig fra 2003). Deltagerne blev ikke bedt om at læse hele teksten igennem, kun nogle lange paragraffer fra hver lovtekst, dvs. paragr. 8-24, 43-44 fra børneloven, og paragr. 1, 3-6, 14-15, 27-33 fra arveloven.

Barnalög (2003), dvs. børneloven er tilgængelig på <http://www.althingi.is/lagas/146a/2003076.html>

Erfðalög (1962), dvs. arveloven er tilgængelig på <http://www.althingi.is/lagas/146a/1962008.html>

Forskerne stillede deltagerne spørgsmål om teksternes indhold. Derudover stillede de spørgsmål om bl.a. deltageres holdninger til lovtekster generelt og om deres tidligere erfaring med lovtekster. Formålet var at finde ud af om deltagerne på forhånd havde fordomme om eller forventninger til at teksterne var fx indviklede eller kedelige.

Nedenfor findes et udvalg af de spørgsmål som blev stillet i undersøgelsen. Deltagerne blev derudover bedt om at markere de ord og begreber i teksten som var svære for dem at forstå.

- ”Har du nogensinde haft brug for at læse lovtekster igennem?”
- ”Kan du forestille dig en situation hvor det er nødvendigt for dig at bruge lovtekster?”
- ”Synes du at det er vigtigt at forstå lovtekster?”
- ”Hvorfor findes der lovgivning?”
- ”Kender du arveloven/børneloven? Hvad handler de(n) om?”
- ”Hvad er din første reaktion når du læser teksten igennem?”
- ”Hvordan oplever du det at læse teksten igennem?”
- ”Hvor godt kan du forstå lovteksten?”
- ”Forhindrer de ord som du markerede, din forståelse af tekstens sammenhæng?”
- ”Findes der en bestemt sætning i teksten som du mener det er specielt svært at forstå?”
- ”Hvordan mener du at denne sætning kunne forbedres?”
- ”Hvad ville du gøre / hvem ville du henvende dig til hvis du var usikker på hvad der står i en lovtekst?”

Resultater

Man kan opsummere de vigtigste resultater fra pilotundersøgelsen som følger:

- (1) Resultaterne viser at der findes god grund til at forvente at islandsk lovsprog ikke altid er let forståeligt – et forhold der med fordel kan underkastes nærmere undersøgelser.
- (2) Pilotundersøgelsen viste også interessante (negative) holdninger hos deltagerne til lovtekster generelt.

De fleste af deltagerne mente at teksterne var udviklede, men en del fortalte at teksterne alligevel virkede enklere end de havde forventet. Det tyder på at der findes underliggende negative holdninger (fordomme) til islandske lovtekster – og det kunne være interessant at undersøge om det gælder i befolkningen generelt.

Deltagerne nævnte også at det var vigtigt at forkorte sætninger i lovteksten. Derudover ser det ud til at indskudte sætninger virkede distraherende. Dette kom til udtryk i deltageres kommentarer der handlede om at det ville forbedre teksterne ”at have flere punkter”, og at tekster med mange kommaer oplevedes som svære at læse. Det kommer fx til udtryk i følgende citat fra en af deltagerne:

Men der er måske en ting som jeg synes er iøjnefaldende, og det er at der altid kommer indskudte sætninger og kommaer, og det forstyrrer. Jeg synes det er meget nemmere at læse hvis der bare kommer et punktum og derefter kommer fortsættelsen [...], lave kortere sætninger [Vores oversættelse].

Disse tendenser passer udmærket med hvad man ser i andre sprog, og også med vores egne erfaringer som sprogkonsulenter gennem tiden.

Alle deltagerne havde en negativ oplevelse da de læste lovteksten fra arveloven igennem.

Deltagerne blev stillet en del spørgsmål som skulle vise hvor godt de forstod teksterne, fx ”hvad betyder dette ord/begreb?” eller ”hvem får arven når forholdene i en familie er sådan at (eksempel)?” osv.

Deltageres svar viste at de stort set kunne svare på spørgsmålene om forståelsen af lovteksten, men det var lidt forskelligt hvor ”dybt” de forstod den.

Dette kan måske bedst illustreres med deltageres egne ord, fx følgende udsagn:

Mange, mange oplysninger – altså hvis jeg deltog i en retssag om sådan noget, så ville jeg synes, det var vanskeligt og udviklet at prøve at læse og forstå det hele. [Vores oversættelse].

Det er vores gennemgående oplevelse af resultaterne at deltagerne næppe ville være

i stand til med sikkerhed at slå noget fast om deres eller andre personers rettigheder på grundlag af deres forståelse af teksten. Ganske vist er der tale om kvalitative data, og desuden var nogle deltagere mere grundige end andre i deres svar. Det gør det lidt svært at sammenligne de enkelte svar helt systematisk, men tendensen var dog gennemgående: Selvom deltagerne stort set forstod meningen i teksterne i den forstand at de var i stand til at besvare vores forståelsesspørgsmål, så virkede de som om de var ude af stand til at bruge teksten til egne formål (dette forhold minder måske lidt om når børn lige har lært at læse, men endnu ikke er i stand til at have gavn eller glæde af tekstens indhold). Selvom deltagerne stort set forstod ordene og sammenhængen, viste deres udsagn og beskrivelser altså at de var meget usikre på tolkningen af teksten, og deltagerne var ikke trygge ved at konkludere noget som helst om deres rettigheder på grundlag af lovteksten.

Deltagene blev også spurgt om om de vidste, hvor de kunne finde loven. Kun få af dem var helt sikre. Flere af dem nævnte Google, nogle nævnte biblioteker, og nogle nævnte Altingets hjemmeside.

Resultaterne fra denne lille pilotundersøgelse tyder på at islandske lovtekster kan forbedres med hensyn til hvor lette de er at forstå. Selvom deltagerne forstod en hel del af teksterne i undersøgelsen, så var det også tydeligt at de ikke altid var sikre på teksternes mening, og at de ikke var helt sikre på hvilke pligter og rettigheder de havde ifølge lovteksten. Det tyder på at fremstillingen i teksterne kan forbedres.

Når det gælder forbedringer, og eventuelt forenkling af, hvordan man udtrykker sig i lovtekster, bør man dog være opmærksom på at mange lovtekster hænger sammen med hinanden (jf. også Riis-Johannessen (2012: 88) om forbedring af strukturen ”mellom tilgrensende lover”). I mange lovtekster henvises der til andre love – ligesom der i andre love henvises til den pågældende lov. Det indebærer at formuleringerne og termene nødvendigvis må stemme overens hvis ikke borgerne skal blive forvirrede og usikre på deres pligter og rettigheder. Det er med andre ord ikke nødvendigvis nok at man går kritisk igennem fx arveloven for at gøre fremstillingen mere klar hvis arveloven henviser til en lov hvor der bruges andre udtryk og termer.

Konklusion

Indtil for nylig var der ikke lavet nogen egentlig forskning i forståelsen af islandske myndighedstekster. I 2016 blev der imidlertid lavet en kvalitativ pilotundersøgelse med det formål at finde ud af hvad almenheden mente om islandske lovtekster, og hvor godt de forstod dem (Guðmundsdóttir & Cilia 2016).

Resultaterne viste bl.a. at deltagerne ikke forstod almindelige lovtekster 100 %. Desuden viste undersøgelsen at deltagerne havde lave forventninger til lovteksternes forståelighed, men at teksterne alligevel var nemmere at forstå end deltagerne havde regnet med i forvejen.

Når det gælder digitale tekster, er det også et problem at borgerne bruger søgemaskiner i stedet for Altingets hjemmeside, for at finde lovteksterne fordi Google ikke altid finder den nyeste version af lovene.

Denne lille pilotundersøgelse fra 2016 gav interessante resultater som vi mener er vigtige at følge op på og undersøge nærmere. Vi har nu i 2017 fået et lille stipendium fra Islands Universitets forskningsfond til at fortsætte vores undersøgelse.

Litteratur

- Barnalög* (2003). [Børnelov] Nr. 76/2003. <http://www.althingi.is/lagas/146a/2003076.html> (lokaliseret 2.10.2017).
- Erfðalög* (1962). [Arvelov]. Nr. 8/1962. <http://www.althingi.is/lagas/146a/1962008.html> (lokaliseret 2.10.2017).
- Eriksen, Pia Farstad, Henning Fjørtoft & Gunhild Åm Vatn (2016). Hvor begriplige er egentlig lovtekster? En metode for å undersøke leseforståelse. I: Jorunn Simonsen Thingnes (red.), *Fra myndig maktspråk til klar kommunikasjon: Rapport fra Nordisk klarspråkskonferanse Oslo 28.–29. mai 2015* (s. 43–49). Netverket för språknämnderna i Norden.
- Guðmundsdóttir, Birgitta & Olga Margrét Cilia (2016). *Skiljanlegt lagamálf? Rannsókn á íslensku lagamáli. Rannsóknarskýrsla*. Leiðbeinendur Ari Páll Kristinsson og Sigrún Steingrímsdóttir. [Forståelige lovtekster? En undersøgelse i islandsk lovsprog. Forskningsrapport. Vejledere Kristinsson & Steingrímsdóttir.] Reykjavík: Rannís.
- Handbók um undirbúning og frágang lagafrumvarpa* (2007). [Håndbog i forberedelse og udarbejdelse af lovforslag.] Reykjavík: Forsætisráðuneytið, dóms- og kirkjumálaráðuneytið og skrifstofa Alþingis.
- Internet Live Stats* (2017). <http://www.internetlvestats.com/internet-users-by-country/> (lokaliseret 2.10.2017).
- Kristinsson, Ari Páll (2014). Islandsk klarsprog som forskningsområde. I: Maria Andersson, Eivor Sommardahl & Aino Piehl (red.), *Myndighetstexter ur medborgarperspektiv. Rapport från Nordisk klarspråkskonferens i Helsingfors 21.–22.11.2013* (s. 35–38). Helsinki: Nätverket för språknämnderna i Norden.
- Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknumáls* (2011). [Lov om det islandske sprogs, og islandsk tegnsprogs, status.] Nr. 61/2011. <http://www.althingi.is/lagas/146a/2011061.html>
- Riis-Johannessen, Inger. 2012. Språket i regelverk – hva er god jus og hva er bare dårlig språk? I: Ari Páll Kristinsson & Jóhannes B. Sigtryggsson (red.), *Juridisk sprog i Norden. Rapport fra en nordisk konference om klarsprog Reykjavík 11.–12. oktober 2011* (s. 77–90). København: Nordisk Sprogkoordination.
- Vatn, Gunhild Åm, Pia Farstad Eriksen & Henning Fjørtoft (red.) (2015). *Klart lovspråk? Juridiske teskter i et virksomhetsperspektiv*. Trondheim: NTNU.

Summary

All Icelandic legislation is available to the public on the Internet. However, the citizens often use search engines to look for laws, and not the official website of the Parliament, which contains the most recent versions of each law. The rulings of Icelandic courts are also available online. One must bear in mind that good technical solutions are not the only sufficient requirement when it comes to understanding rulings and legislation. Language use, text structure and presentation must be accessible and clear for all members of the public to understand, and not only for those who have been trained in the university law faculties. A qualitative pilot investigation was carried out in 2016 in order to find out how the public experiences law texts, and how easily they can understand the texts (Guðmundsdóttir & Cilia 2016). The findings show, among other things, that the participants did not fully understand the texts, and that they had negative expectations beforehand as to their level of understanding them, but the texts proved nevertheless to be easier to understand than the participants had expected. This pilot research was a first attempt at understanding how well members of the public understand Icelandic law texts.

Bibliografiske oplysninger

Kristinsson, Ari Páll, Steingrímisdóttir, Sigrún, Guðmundsdóttir, Birgitta & Cilia, Olga M. (2018). (U)forståelige love, domme og digital formidling. I: Anne Kjærgaard & Johanne Lauridsen (red.), *Sprog og kommunikation i digital borgerbetjening: Rapport fra Nordisk klarsprogskonference på Schæffergården, 4.-5. maj 2017*, (s. 25-32). DOI: <http://dx.doi.org/10.7146/ksn.voio.104232>.

<https://tidsskrift.dk/ksn/index>

©Forfatterne og Netværket for sprognævnene i Norden
